

Hoe de jacht op ‘verdachte’ inwoners in Zaandam ontspoort: ‘Echte diknek. Zet hem op de lijst’

VANDAAG 6:00 · 16 MIN. LEESTIJD

De overheid voert een offensief tegen ‘ondermijnende criminaliteit’ om de leefbaarheid in de armste wijken te verbeteren. In Zaandam-Oost ontspoort die in een jacht op ‘verdachte’ inwoners, blijkt uit onderzoek van FTM. Kritische ambtenaren vinden de burgemeester en de ambtelijke top tegenover zich. ‘De boel in de weg zitten, wordt niet meer getolereerd.’

DOSSIERS: DIGITALE ZAKEN, DE RECHTSSTAAT

AUTEUR: DAVID DAVIDSON

BEELD: © ANDREW TSENG

Dit stuk in 1 minuut

Wat is het nieuws?

- De aanpak van fraude en ondermijnende criminaliteit door de gemeente Zaanstad in de sociaal-economisch zwakke wijken Poelenburg en Peldersveld is hard en onconventioneel, maar volgens burgemeester Jan Hamming ook noodzakelijk en binnen de wet.
- Onderzoek van FTM toont dat de gemeente toch over ethische en wettelijke grenzen lijkt te gaan. Een serieuze interne klacht over misbruik van bevoegdheden en discriminatie is niet onderzocht. In plaats daarvan betichtte de leiding van de gemeente ambtenaren die niet goed mee zouden werken aan de aanpak van 'ondermijnend gedrag'.
- Het delen van gevoelige gegevens staat centraal in de aanpak, maar gebeurt zonder dat goed is onderzocht of dit in lijn is met de wet en welke risico's dit met zich meebrengt voor grondrechten, zoals het recht op een gelijke behandeling.

Waarom is dit belangrijk?

- De gevolgen voor inwoners van de wijken kunnen groot zijn. Als overheden hun macht niet volgens de regels gebruiken en geen oog hebben voor belangrijke grondrechten zoals het recht op gelijke behandeling, dan kunnen groepen burgers vermalen raken in het systeem en zich niet goed verweren tegen beschuldigingen en het gebruik van machtsmiddelen.

Hoe heeft FTM dit onderzocht?

- FTM sprak met ambtenaren en inwoners, die vanwege de kans op (nieuwe) problemen met de gemeente geen van allen met hun naam genoemd wilden worden. Ook verkreeg FTM heimelijk gemaakte opnamen, video's en interne documenten en vroeg FTM informatie op met de Wet open overheid.

Dit verhaal is onderdeel van een lopend onderzoeksdossier.

 TECH

Op woensdag 21 december 2022 om 9:32 uur krijgen enkele afdelingshoofden van de gemeente Zaanstad, onder wie het hoofd van het speciale interventieteam dat 'ondermijnende criminaliteit' moet tegengaan, een mail die ze niet over het hoofd

kunnen zien. Afzender: burgemeester Jan Hamming (PvdA). Het gaat over een verdacht adres. ‘Graag bepalen of we hierin nog iets kunnen betekenen. Alvast bedankt, Jan.’

De suggestie: misschien moet er tóch iemand een kijkje nemen in een peperduur appartement in Zaandam waar twee Arabische mannen zouden wonen.

Een dag eerder hadden oude bekenden van Hamming – een voormalige buurtgenoot en diens vrouw – de burgemeester gemaild (‘een noodkreet!’) over een mogelijke hennepkwekerij in het appartement met de twee mannen (‘geen prettige heren’). Ze hadden een ‘enorme wietgeur’ bemerkt, de huurders zouden zich overdag weinig laten zien en er was volgens hen een deurbel met camera geïnstalleerd.

Nog dezelfde dag kregen de melders twee rechercheurs op bezoek. Die konden weinig doen: een niet-pluisgevoel is niet genoeg om een woning binnen te gaan.

Binnen twee uur na de mail van Hamming, om 11:18, antwoordt de chef van het interventieteam dat er alsnog een controle gaat plaatsvinden, maar dan door de gemeente en ‘op grond van spookbewoning’. Als de ambtenaren aan de deur van de woning komen en worden binnengelaten, treffen zij geen wietplantage aan, maar een man die zich voorstelt als een Saoedische prins. De andere man zou zijn chauffeur en hulp zijn, maar hij kan zich niet identificeren omdat zijn paspoort nog op de Saoedische ambassade zou liggen. De ambtenaren laten de man daarop aanhouden door de politie omdat hij ‘onrechtmatig in Nederland’ zou zijn.

De ‘prins’ moet de ambtenaren uitleggen wat hij in Zaandam doet en vertellen hoeveel hij voor het appartement betaalde.

Het incident zorgt intern voor ophef. Het hoofd van de afdeling die op spookbewoning hoort te controleren, is van tevoren niet op de hoogte gebracht. In de interne rapportage over het huisbezoek staat geen woord over de *echte* aanleiding van de controle: het vermoeden van een hennepplantage.

Follow the Money staat voor radicaal onafhankelijke onderzoeksjournalistiek. Ons werk is mogelijk dankzij het vertrouwen van onze betalende leden. Nog geen lid? [Meld je dan nu aan](#)

Black box

De actie is typerend voor de manier waarop de gemeente Zaanstad zich weert tegen zogeheten ondermijnende criminaliteit: vermenging tussen onderwereld en bovenwereld. ‘Cowboypraktijken’, klinkt het zelfs op het stadhuis, hoewel nooit openlijk.

Follow the Money deed uitgebreid onderzoek naar de methoden die de gemeente daarbij hanteert, en de waarborgen voor grondrechten van burgers. De gemeente is daarover weinig transparant. Gesprekken met ambtenaren en inwoners, documenten die zijn opgevraagd met de Wet open overheid, heimelijke gespreksopnamen, video's en gelekte interne stukken geven inzicht in de black box van de ondermijningsaanpak.

Die aanpak is vooral gericht op Zaandam-Oost. De wijken Poelenburg en Peldersveld in dat stadsdeel horen tot de armste van Nederland. Veel inwoners hebben een buitenlandse, vaak Turkse achtergrond. 'De criminaliteit zit zodanig verweven in de samenleving, dat een traditionele aanpak niet voldoende is,' aldus een interview met ambtenaren over de aanpak. 'Die foute gasten uitroken en eruit kicken,' sprak burgemeester Hamming vorig jaar in *de Volkskrant* over de 'ongrijpbare glazenwassersmafia' in de wijken. Die zorgt volgens hem voor grote problemen. Vooral Turkse Nederlanders zouden Bulgaarse arbeidsmigranten uitbuiten als glazenwassers.

Sinds 2022 is er een speciaal team, met daarin toezichthouders, juristen en data-analisten van verschillende overheden. Dit 'integraal interventieteam' speurt naar uitwassen in de glazenwasserij, drugs, illegale prostitutie, uitkeringsfraude, overbewoning, arbeidsmigranten zonder papieren en allerlei overtreedingen van vergunningsregels. Jaarlijks controleren ze honderden adressen, bedrijven en inwoners, soms zelfs met speurhonden en slotenmakers om deuren te forceren. Centraal in de werkwijze van het team staat het delen van signalen en informatie om 'verdachte' inwoners en adressen te identificeren.

Het gaat er soms zo doldriest aan toe dat het ethische dilemma's veroorzaakt en weezin oproept bij ambtenaren die zich gedwongen voelen eraan mee te doen.

Klopjacht

In de zomer van 2023 doet de ervaren ambtenaar X. zelfs een integriteitsmelding.

'Mijn kop gaat er toch een keer af, dat weet ik gewoon,' heeft hij vooraf in vertrouwen aan een chef laten weten. Hoewel hij afsprekt dat zijn naam niet bekend mag worden, verwacht hij dat de ambtelijke leiding jacht op hem zal maken.

De klacht van X. gaat over de klopjacht die hij de afgelopen jaren heeft zien ontstaan op 'verdachte' burgers in Zaandam-Oost. 'Als wij dit in een villawijk zouden doen, dan zouden we een advocaat op ons dak krijgen. Ik heb letterlijk horen zeggen: dit zijn Poolse of Bulgaarse arbeidsmigranten, die snappen het toch niet.'

'Er is sprake van misbruik van bevoegdheden'

Volgens X. gaat het interventieteam er ‘op voorhand vanuit’ dat sommige inwoners crimineel zijn, zonder duidelijke bewijzen. ‘Ze stoken elkaar op,’ ziet X., die zelf op een andere afdeling werkt, maar wel vaak te maken heeft met het interventieteam.

Naar eigen zeggen meldde X. meer dan eens dat hier ‘soms zelfs discriminerende en racistische motieven aan ten grondslag lijken te liggen’. Het zijn volgens hem vaak Turkse en Bulgaarse inwoners op wie de gemeente het vizier richt.

Juist een aantal hogere ambtenaren is daarvoor verantwoordelijk. ‘Zij zitten er niet voor de burger,’ vertelt hij tijdens zijn meldgesprek over deze leidinggevendenden, die volgens hem louter oog hebben voor het bestrijden van overlast en criminaliteit. ‘Ze willen in de picture komen bij het bestuur.’

Boekje te buiten

De wijkenaanpak in Zaandam-Oost is belangrijk voor de gemeente. Zaanstad krijgt er geld voor van de landelijke overheid. ‘Oost’ is een van de twintig gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, een zeer ingrijpende aanpak van stadsdelen. Het gaat om arme wijken waar ‘problemen zich opstapelen’ en de leefbaarheid en veiligheid in het geding zijn. In deze wijken, van Den Haag Zuidwest tot Rotterdam-Zuid en van Breda-Noord tot Leeuwarden-Oost, wonen zo’n 1,3 miljoen mensen. Zij moeten door het programma meer perspectief krijgen.

De bestrijding van ondermijnende criminaliteit is een belangrijk onderdeel van de aanpak in deze wijken. Dat gebeurt niet door criminaliteit alleen met het strafrecht te lijf te gaan, maar ook door de bestuurlijke zweep te hanteren: van uitgebreide controles op overtredingen tot het intrekken van vergunningen en het sluiten van woningen waar misstanden zijn geconstateerd.

In Zaandam-Oost, waar 47 duizend mensen wonen, heet de aanpak PACT. Volgens de website werken daarin ‘meer dan veertig organisaties’ samen om de wijken ‘leefbaarder’ te maken, van de gemeente en de politie tot woningcorporaties, jeugdzorg en de geestelijke gezondheidszorg. Ook het interventieteam is onderdeel van PACT.

Juist dat team gaat zijn boekje te buiten, zegt ambtenaar X., die benadrukt ‘helemaal niet’ tegen handhaving te zijn. ‘Er is sprake van misbruik van bevoegdheden,’ stelt hij in zijn melding bij de integriteitscoördinator. Volgens hem gebruikt het interventieteam machtigingen die door de burgemeester zijn ondertekend om woningen op brandveiligheid of illegale bouwsituaties te controleren, geregeld om achter de voordeur te komen en daar te controleren op fraude en criminaliteit.

‘Een machtiging is een heftig middel, je komt in iemands privésituatie,’ aldus X. in zijn meldgesprek. ‘Ze komen binnen, maken foto’s van je leefomgeving, bijvoorbeeld van de inhoud van je kasten.’

Harde botsing

Over de melding van X. is nooit iets in de openbaarheid gekomen. Raadslid Eylem Köseoglu had hier wel graag iets over willen horen. Zij is fractievoorzitter van de PvdA in de gemeenteraad van Zaanstad en stelt al sinds 2022 kritische vragen over de aanpak in Zaandam-Oost. Hoe worden ‘verdachte’ inwoners in beeld gebracht? Houdt de gemeente zich aan de wet? Is rekening gehouden met grondrechten van burgers, zoals het recht op gelijke behandeling?

Volgens Köseoglu bleven de antwoorden telkens ‘ontwijkend en vaag’.

In januari van dit jaar kwam het zelfs tot een harde botsing. ‘Het aanpakken van ondermijning en fraude is belangrijk, maar niet door iedereen als verdachte te zien,’ zei Köseoglu in het *Noord-Hollands Dagblad*. ‘Jongeren krijgen geen perspectief als hun wijk, familie of achternaam aanleiding is voor wantrouwen door de overheid.’

Dit wekte de bestuurlijke toorn van burgemeester Hamming: ‘Juist deze wijk steeds opnieuw in verband brengen met stigmatisering, is stigmatiserend. Dat is enorm schadelijk en kwalijk, en moet nu echt afgelopen zijn,’ waarschuwde hij in de krant.

Meerdere verontruste wijkbewoners stuurden brieven aan de gemeenteraad en Hamming in reactie op de uithaal van de burgemeester. ‘In Poelenburg worden mensen niet gestigmatiseerd door mevrouw Köseoglu, maar juist door de overheid en de gemeente,’ schreven inwoners van Poelenburg. ‘Veel mensen in onze wijk zijn gedupeerd door de toeslagenaffaire, hebben huisbezoeken gehad of zijn onheus behandeld. Dit zorgt al jaren voor wantrouwen en angst. Mensen voelen zich als verdachten behandeld. Wij weten niet welke gegevens over ons en van ons met wie worden gedeeld. Veel bewoners durven niet eens naar de gemeente te gaan omdat ze bang zijn.’

Gemeente binnen een gemeente

Het beeld dat uit de brieven oprijst komt ook naar voren uit gesprekken van FTM met enkele ambtenaren en wijkbewoners die te maken kregen met het interventieteam. ‘Wij noemden het een gemeente binnen een gemeente,’ vertelt een ambtenaar die inmiddels een andere baan heeft over het team. ‘Er waren geheime overleggen. Ze speelden inlichtingendienstje en deden alsof ze de politie waren. Ze voelden zich heel machtig.’

Tijdens controles van het interventieteam was hij naar eigen zeggen getuige van ‘ongepast’ en ‘niet professioneel’ gedrag, waarbij ‘steeds meer buiten de regels’ gebeurde. ‘Ik stond er niet achter en heb laten weten dat ik er niet meer aan mee wilde werken.’ Hij schat dat in de afgelopen jaren tussen de vijf en tien collega’s om vergelijkbare redenen zijn vertrokken.

Meerdere inwoners dienden klachten in. Een gezin in Peldersveld zegt dat het interventieteam, op zoek naar bewijs voor een hennepplantage, dreigde een melding

te doen bij meldpunt Veilig Thuis voor huiselijk geweld en kindermishandeling, als het geen toegang tot de woning zou krijgen (zie kader).

Huisbezoek

‘Wij mogen heel veel’

Een gezin uit de wijk Peldersveld spreekt van ‘overvaltactieken’ door het interventieteam. De ambtenaren zouden in mei 2024 hebben gedreigd melding te doen bij Veilig Thuis (meldpunt voor kindermishandeling en huiselijk geweld) toen hen de toegang tot de woning was geweigerd, omdat volgens het gezin niet duidelijk was wat het team precies kwam doen.

Binnen twee maanden nadat de familie hierover een uitgebreide klacht had ingediend, kwam het interventieteam terug met politieagenten omdat er een melding zou zijn gedaan over ‘huiselijk geweld’ en een ‘in werking zijnde hennepplantage’ in een bedrijfsruimte van de vader van het gezin. In een video-opname is te horen dat politieagenten bevestigen dat er een melding was gedaan via Meld Misdaad Anoniem. ‘Wij mogen héél veel’, zouden de leden van het interventieteam tijdens de discussie over het binnentreden hebben gezegd, zo blijkt uit de opvolgende klacht die FTM heeft ingezien.

Het interventieteam trof geen hennepplantage aan, maar de vader vermoedt dat de gemeente ‘op creatieve wijze’ heeft geprobeerd om een dossier op te bouwen om de woning van het gezin te laten sluiten. De rechter had daar eerder een stokje voor gestoken, maar de gemeente wilde het voornemen niet loslaten. De vader erkent dat hij in het verleden in de fout is gegaan met een hennepplantage, maar volgens hem is de achterdocht van de gemeente ontaard in intimideren.

In een reactie op de klacht, die door het hoofd van de afdeling ondermijning ongegrond werd verklaard, staat dat het interventieteam, toen er geen toegang was gegeven, had ‘uitgelegd dat de consequentie zou kunnen zijn dat de toezichthouders blijven denken dat er een kwekerij aanwezig is in de woning en dat daar zorgen over kan ontstaan dat niet in het voordeel van de heer [naam] zou zijn vanwege zijn co-ouderschap.’ Verder zouden de familie en de teamleden ‘een andere

beleving' hebben gehad van de controle.

Follow the Money kreeg ook twee groepsapps in handen van het interventieteam. In een van deze appgroepen staat een voorbeeld van hoe snel burgemeester Hamming soms machtigingen tekent om huizen binnen te gaan.

Observaties

In een andere groepsapp, waarvan de gemeente na vragen van FTM erkent dat de naam *Wij staan achter u!* een 'ongelukkig gekozen' woordspeling is, laten onder meer ambtenaren van het interventieteam en de politie aan elkaar weten hoe zij in de wijken van Zaandam-Oost mensen en adressen in de gaten houden. Dat gebeurt op straat, vanuit portieken of vanuit een 'observatiebus'.

Het taalgebruik en de toon zijn geregeld militant en de bejegening van mensen hard. Schaduwen heet 'obs' (observeren), mensen worden aangeduid als 'pax' (militaire aanduiding voor personen). Zichzelf duiden de ambtenaren aan als 'strijders'.

Zo volgt het interventieteam een man over wie 'concrete signalen van mogelijke uitkeringsfraude' zouden bestaan nadat hij voor een afspraak aan de balie van het stadhuis is geweest, om hem op straat aan te spreken.

In een ander geval van een vermoeden van uitkeringsfraude volgde het interventieteam een vrouw tot in de supermarkt om te kijken wat zij precies afrekende.

Glazenwassers

Het interventieteam is bijzonder gebrand op glazenwassers, soms aangeduid als 'diknekken'.

In de groepsapp delen de teamleden op grote schaal informatie over inwoners: er gaan namen, signalementen, nationaliteiten, foto's, adressen, kentekens in rond, inclusief informatie over uitkeringen en (strafrechtelijke) verdenkingen uit het verleden. Teamleden spreken opvallend vaak over lijsten met verdachte personen en adressen.

Of ze maken overzichten met kentekens van opvallend dure in de wijk geparkeerde auto's.

Uit navraag van FTM bij de gemeente blijkt dat de lijsten met kentekens werden gemaakt voor het 'traceren van ongebruikelijk bezit' in Zaandam-Oost, omdat inwoners 'de overheid vroegen om op te treden tegen "patserbakken"'. Andere lijsten

werden volgens de gemeente opgesteld voor de aanpak van ‘vermoedelijk malafide’ glazenwassers en illegale prostitutie.

‘Dit taalgebruik en deze houding verwacht je niet van neutrale handhavers, dit is eng’

Raadslid Köseoglu krijgt naar eigen zeggen ‘kippenvel’ van de berichten. Van de observatiegroep in de wijk had ze niet eerder gehoord. ‘Deze informatie is voor mij, en voor zover ik weet ook voor de rest van de raad, totaal nieuw. Het feit dat dit buiten ons om is georganiseerd, onderstreept het gebrek aan transparantie dat ik al jaren aan de kaak stel,’ zegt ze nadat ze de groepsapps van, uitgeprint, in totaal enkele honderden pagina’s heeft bekeken.

‘Wat mij diep raakt, is het taalgebruik en de houding,’ aldus Köseoglu. ‘Dit is best eng en dit verwacht je niet van neutrale handhavers. Zeker in kwetsbare wijken, waar mensen al wantrouwen richting de overheid ervaren, is deze aanpak geen oplossing, maar een verergering van het probleem.’

Intimiderende gesprekken

De ambtelijke top en het bestuur onder leiding van burgemeester Jan Hamming staan volledig achter de harde aanpak. Dat blijkt uit de manier waarop zij de integriteitsmelding van ambtenaar X. vorig jaar afhandelden.

De integriteitscoördinator van de gemeente nam de melding in augustus 2023 aanvankelijk zeer ernstig. Ze wees erop dat aan het ‘creatief gebruik van bevoegdheden’ serieuze ‘integriteitsrisico’s met maatschappelijke gevolgen’ kleven. Zo kan volgens haar de rechtspositie van burgers onder druk komen te staan en het vertrouwen in de gemeente – en zelfs het landsbestuur – worden geschaad.

Ze merkte daarbij op dat er geen ruimte leek te zijn voor kritische vragen. ‘De politieke ambities en daarmee gepaard gaande ambtelijke profilering (de beloning als je iets geregeld hebt) staan voorop en als je niet meewerkt ben je tegen.’

Een onderzoek zou volgens haar op zijn plaats zijn: ‘Allereerst door de organisatie zelf.’

‘We gaan verder dan in andere gebieden, dat betekent dat we onconventionele middelen moeten gebruiken’

Dat onderzoek kwam er niet. In plaats daarvan besprak de ambtelijke top de kwestie met burgemeester Jan Hamming. Hierna ging concerndirecteur Lennart Graaff – na de gemeentesecretaris de hoogste ambtenaar – de confrontatie aan met de afdeling waar de voor hen onbekende melder waarschijnlijk werkte. Dat deed hij samen met een andere hoge ambtenaar, de ‘opgavemanager ondermijning’.

Een eerste gesprek vond plaats in januari 2024. Graaff en zijn collega erkenden dat – hoewel dit niet de bedoeling was – er soms ‘soms toch’ discriminerende taal werd gebruikt en dat hiervoor een ‘professionaliseringslag’ nodig was. ‘Als je elke dag bij mensen binnenkomt die allemaal van Bulgaarse afkomst zijn, dan denk je op een gegeven moment dat de hele wereld zo in elkaar zit.’

Maar het ging vooral over de klacht van het interventieteam dat ‘gewone’ ambtenaren van de afdeling Bouw en Ruimtelijke Ordening niet goed aan de aanpak meewerkten en zelfs ‘ondermijnend gedrag’ vertoonden en ‘soms actief tegenwerken’. Een van de ambtenaren weersprak dat: ‘Als ik voor iedereen mag spreken, wij werken echt niet tegen. Het is soms dat we iets niet kunnen doen, omdat het niet mag.’

De managers benadrukten dat er bewust was gekozen voor de harde aanpak en dat hieraan niet kon worden getornd: ‘Het bestuur heeft besloten dat we Zaandam-Oost anders behandelen dan andere gebieden. Dat we verder gaan dan in andere gebieden,’ aldus de twee. ‘Dat betekent dat we onconventionele middelen moeten gebruiken. Dat staat niet ter discussie.’

Burgemeester Hamming zou daarbij voorop gaan. ‘Ik heb liever dat je een keer die grens over gaat en dat we onze neus stoten,’ zou hij hebben gezegd, ‘dan dat we keurig binnen de lijntjes blijven.’ Daarbij was het belangrijk, zei Graaff, dat de ambtenaren geen schriftelijke sporen zouden achterlaten: ‘Alles is opvraagbaar via de Wet open overheid. Je moet niet via de mail uitwisselen: als we het niet op deze manier kunnen doen, hoe doen we het dan wel? Dat is niet handig en soms erg onverstandig.’

‘Wantrouwen als beleidslijn’

Een tweede gesprek in februari, met het afdelingshoofd en de coördinator van de afdeling, ging er nog harder aan toe. Over hen zouden eveneens ‘signalen’ over tegenwerking zijn binnengekomen. ‘Destructief en ondermijnend gedrag en de boel in de weg zitten, wordt niet meer getolereerd,’ waarschuwden Graaff en de opgavemanager ondermijning. ‘Dat betekent dat je misschien over een aantal dingen heen moet stappen. Die urgentie is ontzettend hoog.’

Intern gaan ‘alarmbellen af’ en vraagt men zich af ‘of het wettelijk is toegestaan’

Ze eisten een ‘positieve bijdrage’ aan de aanpak. Daar hoorde volgens hen geen discussie bij over de vraag of iets juridisch wel of niet was toegestaan.

De onvrede over de aanpak van ondermijning door de bestaande afdelingen, was volgens hen de motivering om het interventieteam op te richten: ‘Het is de reden geweest waarom gezegd is: we gaan er omheen organiseren.’

‘Ronduit zorgwekkend,’ noemt raadslid Köseoglu de manier waarop de gemeente is omgegaan met de integriteitsmelding. Ze benadrukt dat ze voor een stevige aanpak is, ‘maar nooit ten koste van rechtsgelijkheid, menselijke waardigheid of het vertrouwen van onze inwoners. Handhaving mag niet doorslaan in machtsmisbruik. Dit raakt aan de fundamenten van de rechtsstaat. Het is wantrouwen als beleidslijn.’

‘Knooppunt voor criminaliteit’

Uit Woo-verzoeken die Follow the Money indiende, blijkt dat bij de oprichting van het Zaanse interventieteam in 2022 geen rekening werd gehouden met de bescherming van privacy en andere grondrechten van burgers. Burgemeester Hamming stemde binnen enkele dagen in met het voorstel dat de gemeente *eerst* alle gevraagde informatie met het team zou delen en *later* pas juridisch zou uitzoeken of het mocht.

De ambtelijke leiding deelde dit in twee zinnen per mail mee aan de afdelingen: ‘Over het delen van informatie is een besluit genomen door de directie [...] en afgestemd met de burgemeester. Dus de vraag aan jullie is om de informatie die vanuit het PACT (interventieteam) wordt gevraagd, om die te delen.’

De privacyfunctionarissen van de gemeente werden gepasseerd en waren verbaasd en geschrokken. Zo liet de functionaris gegevensbescherming, de belangrijkste interne toezichthouder, weten dat bij haar de ‘alarmbellen’ rinkelden. ‘Ik mis de beantwoording van de vraag of het wettelijk is toegestaan. Iemand die in Poelenburg woont heeft meer kans op onderzoek dan iemand die in een andere buurt woont. Wie zegt dat in rijkere buurten met villa’s geen ondermijnende criminaliteit is?’, was een van haar opmerkingen.

Ze waarschuwde dat de gemeente verplicht was eerst in kaart te brengen wat de risico’s voor grondrechten waren. Uit navraag van FTM blijkt dat zo’n risicoanalyse, een zogeheten *Data Protection Impact Assessment*, tot op de dag van vandaag niet is gemaakt. ‘Dit had sneller moeten en is ook de aanleiding geweest voor ons om dit met spoed op te pakken’, zegt de gemeente nu.

De gegevensuitwisseling gebeurt volgens de gemeente op basis van de afspraken die gelden voor het Regionaal Informatie en Expertisecentrum (RIEC), een samenwerkingsverband van overheden dat ondermijnende criminaliteit bestrijdt. Heel Zaandam-Oost en de glazenwassersbranche zijn inmiddels uitgeroepen tot zogeheten RIEC-handhavingsknelpunten. Dit zijn gebieden of branches die als ‘knooppunt voor criminaliteit’ zouden fungeren. De aangesloten overheden kunnen

zo sneller en uitgebreider informatie delen over mensen en adressen.

Ook het delen van de gevoelige gegevens in de 'observatiegroepsapp' gebeurt volgens de gemeente op basis van het RIEC-convenant.

Follow the Money schreef eerder over forse kritiek op de wet die vorig jaar werd aangenomen voor samenwerkingsverbanden als het RIEC. Die zou burgers onvoldoende beschermen.

Zaanstad ziet geen grote problemen

FTM legde Zaanstad de belangrijkste kritiekpunten voor. De gemeente laat namens het college van burgemeester en wethouders in een uitgebreide reactie weten dat ze zich niet herkent in het beeld van een aanpak die uit de hand loopt. 'Wij hebben geen concrete aanwijzingen voor het vermeend misbruik van bevoegdheden. We herkennen ons niet in het beeld dat tegenspraak niet geaccepteerd wordt. Als ambtenaren dat niet zo ervaren (hebben), is dat een signaal dat we serieus nemen en waarover wij het gesprek zullen voeren.'

De gemeente hamert op de noodzaak: 'In Zaandam-Oost zijn er forse problemen met leefbaarheid en veiligheid. Een effectieve aanpak van ondermijning vraagt om doortastend handelen. Vanwege de complexiteit van de opgave zoeken we de grens van de wet op. Ons uitgangspunt is altijd gelijke behandeling en werken binnen de wettelijke kaders.'

Over het discriminatierisico zegt de gemeente: 'Over de aanpak van het interventieteam hebben we gesproken met de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. Uit dat gesprek blijkt dat de Zaanse aanpak voldoet.'

In de groepsapps is 'het overgrote deel van het taalgebruik' volgens de gemeente correct. 'Waar het afwijkt heeft het onze aandacht en voeren we hierover het gesprek.'

Wel stelt de gemeente dat het onderzoek van FTM 'een duidelijk aanvullend signaal' geeft. 'We onderzoeken de signalen om te zien waar verbeteringen nodig zijn in onze cultuur, structuur en samenwerking.'

'Gemeenteaffaire'

Raadslid Köseoglu maakt zich *wel* grote zorgen. 'Wat ik nu te horen en te lezen heb gekregen, geeft een heel ander beeld dan de gemeente steeds zelf heeft geschetst.' Köseoglu wil een onafhankelijk onderzoek of de Zaanse aanpak juridisch en ethisch door de beugel kan: 'Bij voorkeur door een landelijke instantie met bevoegdheid om alles boven tafel te krijgen. Niet omdat er één fout is gemaakt, maar omdat er sprake lijkt van een structureel patroon: het bewust omzeilen van regels, het negeren van interne waarschuwingen, het onderdrukken van kritiek en het mogelijk schenden van fundamentele rechten van inwoners.'

Ze wijst daarbij ook op het ongebreideld delen van gegevens. ‘We hebben in Nederland gezien waar ongerichte gegevensdeling toe kan leiden – denk aan de toelagenaffaire. Dit soort praktijken mogen we nooit meer laten gebeuren.’

Het raadslid denkt dat wat er in Zaandam-Oost gebeurt een bredere overheidscultuur toont die ‘heel erg genormaliseerd is’ in Nederland en mogelijk ook in andere gemeenten speelt.

‘Ik hoop het niet,’ zegt Köseoglu, ‘maar dit zou kunnen uitmonden in iets wat later de “gemeenteaffaire” zal worden genoemd.’

Met medewerking van Evaline Schot

Dossiers

Digitale zaken

Wat gebeurt er met de gegevens die overheden, bedrijven en instellingen over ons opslaan? Wat als ze gehackt of gegijzeld worden? Hoe veilig zijn onze systemen, en onze data?

De rechtsstaat

De rechtsstaat is onder vuur komen te liggen: weinig transparantie, wetten die niet aan het internationaal recht voldoen, en burgers profileren is niet langer uitzondering.

Auteur

David Davidson

Begonnen als nachtedacteur op een industrieterrein en houdt zich sindsdien bezig met zaken die meer daglicht verdienen.

Connecties

Locaties

ZAANSTAD

Relaties

WET OPEN OVERHEID (WOO)

Organisaties

REGIONALE INFORMATIE- EN EXPERTISE CENTRUM (RIEC)